

Διάλογος

Συζήτηση με κανόνες	Διαλλακτικό πνεύμα
Επικοινωνία - Ανταλλαγή ιδεών	Αναζήτηση της αλήθειας
Λόγος και αντίλογος	Ανάπτυξη κριτικής σκέψης
Πυρήνας της δημοκρατίας	Σεβασμός στη διαφορετική άποψη
Επιχειρηματολογία	Ειλικρίνεια και καλοπροαίρετη διάθεση
Ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων	Πνευματική - Πολιτιστική πρόοδος

Τι είναι ο διάλογος ;

Ο όρος διάλογος, με την ευρύτερη έννοια, προσδιορίζεται ως η **συζήτηση** ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους ανθρώπους για την **επίλυση ενός προβλήματος**, την **ανταλλαγή πληροφοριών** κ.λπ. Δεν πρόκειται, ωστόσο, για οποιαδήποτε τυχαία συνομιλία, αλλά για συζήτηση που διαμείβεται κάτω από **συγκεκριμένες προϋποθέσεις και με συγκεκριμένες επιδιώξεις**. Επομένως, ο διάλογος, με την ακριβέστερη σημασία του όρου, είναι η **συνομιλία** η οποία διεξάγεται με βάση ορισμένους **κανόνες** και αποβλέπει στην **αναζήτηση της αλήθειας με τον λόγο και τον αντίλογο**.

Μορφές του διαλόγου	Ορισμός
Εσωτερικός	Η περισύλλογή και «συνομιλία» με τον εαυτό μας.
Διδακτικός	Η οργανωμένη προσπάθεια του εκπαιδευτικού να οδηγήσει μέσω της συζήτησης τον μαθητή στην ανακάλυψη της γνώσης και της αλήθειας (πρβλ. μαιευτική μέθοδος του Σωκράτη).
Φιλοσοφικός	Η διατύπωση φιλοσοφικών απόψεων ως συμπερασμάτων διαλόγου. Πρόκειται για φιλοσοφικά έργα της αρχαιότητας που είχαν διαλογική μορφή (π.χ. ο Πρωταγόρας του Πλάτωνα).
Επιστημονικός	Η συζήτηση με επιχειρήματα στο πλαίσιο της επιστημονικής κοινότητας για την αξιολόγηση μιας επιστημονικής άποψης, θεωρίας κ.λπ.
Καλλιτεχνικός	Η συζήτηση μεταξύ καλλιτεχνών και κριτικών τέχνης που περιλαμβάνει την έκθεση απόψεων και την άσκηση κριτικής για καλλιτεχνικά έργα ή θέματα.
Κοινωνικός	Η συζήτηση και ανταλλαγή απόψεων ανάμεσα σε κοινωνικές ομάδες και φορείς με στόχο την εξεύρεση λύσης σε προβλήματα που τους απασχολούν.
Πολιτικός	Η συζήτηση που διαμείβεται μεταξύ πολιτικών -αλλά και πολιτών- για θέματα της πολιτικής ζωής, για πολιτικές αποφάσεις των φορέων της εξουσίας, την ανεύρεση λύσεων σε προβλήματα κ.λπ.

Προϋποθέσεις γόνιμου διαλόγου

Η ποιότητα του διαλόγου είναι συνάρτηση τόσο του ήθους και της καλλιέργειας των συνομιλητών όσο και ευρύτερων προϋποθέσεων που σχετίζονται με τις συνθήκες και τους άγραφους κανόνες μιας πολιτισμένης και εποικοδομητικής συζήτησης. Πιο αναλυτικά, ως προϋποθέσεις μιας γόνιμης και εποικοδομητικής συζήτησης αναγνωρίζονται:

Σε ατομικό επίπεδο

- Η ειλικρινής διάθεση των συνομιλητών για αναζήτηση της αλήθειας, η οποία αποτρέπει τον εκφυλισμό της συζήτησης σε άγονη αντιδικία και τη διολίσθηση σε τυφλή αντιπαράθεση ανεξάρτητων μονολόγων.
- Η ολόπλευρη και λεπτομερής γνώση του προς συζήτηση αντικειμένου, ώστε οι συνομιλητές να είναι σε θέση να κρίνουν και να εκφράζουν απόψεις με βάση αντικειμενικά δεδομένα.
- Το κοινό μορφωτικό επίπεδο των συνομιλητών, ώστε η συζήτηση να γίνεται από ισότιμη θέση, αφού ο καθένας θα διαθέτει τα κατάλληλα πνευματικά εφόδια, για να κατανοεί και να προωθεί ή να ανασκευάζει τις απόψεις του άλλου.

- Η κοινή γλώσσα, η οποία επιτρέπει στον συνομιλητή να γίνεται κατανοητός από τον άλλον και να αποφεύγονται παρερμηνείες, παρεξηγήσεις και σύγχυση στην επικοινωνία.
- Η απροκατάληπτη και αδογματίστη σκέψη, η οποία είναι δεκτική σε κάθε διαφορετική άποψη που τεκμηριώνεται με επιχειρήματα.
- Η διάθεση επιχειρηματολογίας και τεκμηρίωσης των απόψεων, η οποία παρέχει στους συνομιλητές τη δυνατότητα να είναι πειστικοί και να προωθούν τη συζήτηση.
- Η ευγένεια και η μετριοπάθεια των συνομιλητών, που διατηρεί το θετικό κλίμα στη συζήτηση και αποτρέπει τις εντάσεις και τους άγονους διαξιφισμούς.

Σε κοινωνικό επίπεδο

- Η ουσιαστική -και όχι τυπική- λειτουργία της δημοκρατίας, η οποία προστατεύει έμπρακτα την απρόσκοπτη έκφραση όλων των απόψεων και τη διακίνηση των ιδεών.
- Η εδραίωση κλίματος ελευθερίας και ανεκτικότητας στις κοινωνικές σχέσεις, που επιτρέπει τη θαρραλέα έκφραση και υπεράσπιση κάθε άποψης που αποκλίνει από τις κοινά αποδεκτές ή ισχύουσες θέσεις.
- Η ανθρωπιστική παιδεία που καλλιεργεί το ήθος και η εξοικείωση του νέου από το σχολείο στους κανόνες ενός πολιτισμένου διαλόγου.
- Η προβολή προτύπων γόνιμου διαλόγου από τα μέσα ενημέρωσης και τους ανθρώπους του πνεύματος.
- Η απρόσκοπτη ανάπτυξη των επιστημών και των τεχνών και η ύπαρξη πολιτιστικών ερεθισμάτων που γονιμοποιούν τη σκέψη και διευρύνουν τους ορίζοντες της αντίληψης του ατόμου.

Η αξία του διαλόγου

Η επίδραση του διαλόγου, όταν πληρούνται οι παραπάνω προϋποθέσεις, είναι ευεργετική για την ατομική και κοινωνική ζωή. Πιο συγκεκριμένα:

Στο ατομικό επίπεδο, ο διάλογος:

- Προωθεί τον διαλεκτικό τρόπο σκέψης, ο οποίος εδράζεται στην ευεργετική δύναμη της γόνιμης απορίας και της διαφωνίας. Οι τελευταίες ωθούν τον άνθρωπο να ανανεώνει διαρκώς τη θεώρηση ενός θέματος, να επιβεβαιώνει, να συμπληρώνει και να τροποποιεί τις απόψεις του, προσεγγίζοντας ολοένα περισσότερο στην αντικειμενική αλήθεια.
- Διευρύνει την οπτική γωνία του ατόμου στην προσέγγιση ενός θέματος, αποκαλύπτοντας διαφορετικές πτυχές του. Με τον τρόπο αυτό βοηθά το άτομο να υιοθετεί μετριοπαθή και αδογματίστη στάση.
- Εξασκεί το άτομο στην αξιολόγηση ιδεών και επιχειρημάτων και ευνοεί τη διαμόρφωση προσωπικών κριτηρίων, ενισχύοντας έτσι την κριτική ικανότητα και την ανεξαρτησία της προσωπικότητάς του.
- Διδάσκει τον σεβασμό στον συνάνθρωπο και τις ιδέες του, το θάρρος της γνώμης και την αγάπη για την αλήθεια, συμβάλλοντας στην απόκτηση υψηλού ήθους.

Σε κοινωνικό επίπεδο, ο διάλογος:

- Συμβάλλει στην άρση των παρεξηγήσεων, την επίλυση των διαφορών και, τελικά, στην καλλιέργεια υγιών διαπροσωπικών σχέσεων που βασίζονται στην κατανόηση και αποδοχή του άλλου.
- Αναβαθμίζει τη δημοκρατία, όχι μόνο ως πολίτευμα που εδράζεται στον πολιτικό διάλογο, αλλά κυρίως ως αξία και στάση ζωής που διέπεται από τις αρχές της ανεκτικότητας, της μετριοπάθειας και του σεβασμού προς τον άλλον.
- Προάγει τον πολιτισμό, προσφέροντας στη διακίνηση των ιδεών, την ανάπτυξη των επιστημών, των τεχνών και των γραμμάτων.
- Συνιστά αποτελεσματικό εργαλείο στο πλαίσιο της εκπαίδευσης για την κατάκτηση της γνώσης από τον μαθητή και τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του.

Οι προϋποθέσεις του επικοινωνιακού διαλόγου και ο ρόλος του σχολείου**Κείμενο Α : Πότε ο διάλογος είναι αδύνατος και επιζήμιος**

Οι ωφέλειες του διαλόγου (του γνήσιου διαλόγου που αναπτύσσεται κοχλιωτά με τον προωθητικό ανταγωνισμό θέσης και αντίθεσης) είναι πολλαπλές και αναμφισβήτητες. Και όμως, είπαμε, υπάρχουν περιπτώσεις όπου είναι άχρηστος και επιζήμιος. Ποιες;

Πρώτα, η δυσάρεστη κατάσταση που δημιουργείται, όταν αυτός που αντιλέγει δεν βρίσκεται στο ίδιο πνευματικό επίπεδο με μας και -παρά την προσπάθεια ίσως που κάνει να παρακολουθήσει το λογικό ξετύλιγμα των σκέψεων- δεν κατορθώνει να συλλάβει και να εκτιμήσει σωστά το νόημα των επιχειρημάτων μας, όχι από κακή πρόθεση αλλά από άγνοια ή αγροικία. Τότε ο διάλογος δεν προχωρεί, επειδή ο άλλος δεν έχει τον απαιτούμενο πνευματικό οπλισμό να την κάνει, με τις αντιρρήσεις του, παραγωγική ή και απλώς διαφωτιστική. Γίνεται τότε φανερό ότι ο διάλογος είναι ανώφελος και το καλύτερο που έχουμε να κάνουμε είναι να τον σταματήσουμε.

Δεύτερη θα αναφέρω την περίπτωση όπου, ύστερ' από τους πρώτους κιάλας διαξιφισμούς με τον αντιφρονούντα, ανακαλύπτουμε ότι, εξαιτίας της διαφορετικής αγωγής και των ασύμπτωτων φραστικών μας έξεων, με τις ίδιες λέξεις ο καθένας μας εννοεί άλλα πράγματα, και έτσι γεννιέται μοιραία, αναπότρεπτα η αμοιβαία παρεξήγηση των λεγομένων μας. Προϋπόθεση του διαλόγου είναι η κοινή γλώσσα• χωρίς αυτήν, το κάθε πρόσωπο μονολογεί - ακούει, αλλά δεν καταλαβαίνει το άλλο. Δεν φτάνει όμως να μιλούμε και οι δύο ελληνικά ή αγγλικά, για να συνεννοηθούμε απάνω σε ένα θέμα που απαιτεί σοβαρή αντιμετώπιση. Πρέπει, μέσα στη γλώσσα που μιλούμε, να έχουμε παραδεχτεί και να μεταχειριζόμαστε σταθερά την ίδια «συμβολική», να δίνουμε δηλαδή στις λέξεις-έννοιες το ίδιο περιεχόμενο και να τις συντάσσουμε γραμματικά-λογικά σύμφωνα με τους ίδιους απαράβατους νόμους. Αν δεν καταλαβαίνει ο ένας τον άλλο και ματαιοπονούμε, τρόπος να συνεννοηθούμε δεν υπάρχει, επομένως, πρέπει να διακόψουμε το γρηγορότερο το διάλογο• διαφορετικά θα πέσουμε σε πλήρη σύγχυση.

Θα εκθέσω και μια τρίτη ακόμη περίπτωση (περιορίζομαι στις σπουδαιότερες) που είναι η πιο συνηθισμένη στην καθημερινή ζωή. Σ' αυτήν ο διάλογος αρρωσταίνει από αλλεπάλληλες παρεμβολές στοιχείων όχι απλώς ξένων, αλλά αυτόχρημα εχθρικών προς την ομαλή λειτουργία της διάνοιας, με αποτέλεσμα να χάνει κάθε ίχνος γονιμότητας, ν' αρχίσει να περιστρέφεται χωρίς διέξοδο γύρω από το ίδιο σημείο. Και, όπως η βίδα που άνοιξε πολύ μεγάλη τρύπα δεν πιάνει πια και αχρηστεύεται ή όπως ο τροχός που στριφογυρίζει στην ίδια θέση δεν προχωρεί, αλλά ανάβει και φθείρεται, έτσι κι αυτός αποσυντίθεται σε αυτοεπαυλαμβανόμενους μονολόγους που μετατρέπουν τη συζήτηση σε ανιαρή λογοκοπία και σε διαμάχη λογικής αυτοκαταστροφής... Τα νοσογόνα στοιχεία είναι εδώ οι προλήψεις και τα πάθη που τρέφονται από μίσση και συμφέροντα και γεννούν (μαζί με τις άλλες, τις αγιάτρευτες συχνά κοινωνικές πληγές) το πείσμα και τη μισαλλοδοξία, τη μικρόνοια και το φανατισμό. Τέτοιες ώρες η στοιχειώδης φρόνηση υπαγορεύει την άμεση διακοπή του διαλόγου, τη γρήγορη μετάβασή σε άλλα θέματα. [...] Τέχνη χρειάζεται για να κάνει κανείς επιδέξια και ευχάριστα ένα διάλογο. Τέχνη επίσης για να τον σταματάει εγκαίρως, όταν γίνεται άγονος και εριστικός. Ο καλός συζητητής κατέχει και τις δύο.

Ευ. Π. Παπανούτσου, Το δίκαιο της πυγμής, εκδόσεις Δωδώνη

Κείμενο Β : Η συνομιλία

Ανήκουμε στους λαούς που έχουν μιλήσει πολύ, που και σήμερα ακόμη μιλούν πολύ. Ο κλασικός ελληνικός κόσμος ανύψωσε την έμφυτη ροπή των λαών της μεσογειακής μεσημβρίας σε μια δύσκολη και θαυμαστή τέχνη. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει πως αυτός ανακάλυψε ή εφεύρε τη συνομιλία και την επρόικισε με τόσο περιεχόμενο, με τέτοια περιωπή, ώστε τα πρότυπα που μας άφησε απομένουν ανεπανάληπτα. Οι πλατωνικοί διάλογοι αποτελούν πραγματική αποθέωση της συνομιλίας.

Ο λόγος όμως, τώρα, δεν είναι για αυτήν την καλλιτεχνική μορφή του διαλόγου, αλλά για την ικανότητα των ανθρώπων να συνομιλούν. Εκείνο που έχει σήμερα χαθεί είναι η χαρά της συνομιλίας. Μπορεί να εξακολουθούμε να συζητούμε, να «κουβεντιάζουμε», αλλά έχουμε ξεμάθει να συνομιλούμε. Και δεν είναι μόνο που λείπουν οι ευκαιρίες. Γιατί οι ευκαιρίες, όταν υπάρχουν, ξοδεύονται σε ασυλλόγιστες φλυαρίες. Η σύγχρονη «συνομιλία» αποτελεί θρασύτατη κυριολεξία

του όρου. Μιλούν όλοι μαζί και χωρίς ο ένας να προσέχει τον άλλον, οι αποκρίσεις δεν έχουν συνέπεια και ενότητα' ο καθένας ζητεί να επιβάλει τη γνώμη του με τη δύναμη της φωνής του και όχι με την ισχύ των επιχειρημάτων του και τη στερεότητα των απόψεών του. Έτσι, η συνομιλία πολύ σύντομα καταλήγει στην οχλαγωγία.

Το πνεύμα, αν δεν είναι μοναχικό και απάνθρωπο, και τούτο σπανιότατα για να μπορέσει να ανθοφορήσει και να καρποφορήσει, χρειάζεται την περιρρέουσα ατμόσφαιρά του, την ενθάρρυνση και τη θαλπωρή. Μια συνομιλία, ανάμεσα σε ανθρώπους που έχουν κάτι να πουν και που κατέχουν τον τρόπο να το πουν, δεν είναι μόνο μια μεγάλη αισθητική χαρά, είναι και μια πολύτιμη συγγυμνασία ψυχής και νου. Μέσα σε τέτοιες συγκεντρώσεις συμβαίνει πολλές φορές ιδέες που θα έμεναν αγέννητες να βρουν μορφή, εκφράσεις της τύχης να αποκτήσουν στερεότητα, ακόμη και έργα σπουδαία να κυοφορηθούν.

Ο ασθματικός ρυθμός του σύγχρονου βίου και το προοδευτικό άδειασμα της ψυχής στενεύουν τα όρια της επικοινωνίας ανάμεσα στους ανθρώπους. Και η συνομιλία είναι ένας θαυμάσιος τρόπος επικοινωνίας, όταν διεξάγεται με άδολη διάθεση, χωρίς ματαιοδοξία και χωρίς καχυποψία, όταν αφήνονται οι ψυχές να πλουτίσουν το λόγο με το πολυτιμότερό τους περιεχόμενο.

I. Μ. Παναγιωτόπουλος, Ο Σύγχρονος Άνθρωπος. Δοκίμια. Οι Εκδόσεις των Φίλων, Αθήνα, 1996, σελ. 419 - 423, (διασκευή)

Θέμα 1 Αφού μελετήσετε προσεκτικά τα παραπάνω κείμενα, να απαντήσετε με συντομία (50 - 60 λέξεις) στα ακόλουθα ερωτήματα :

1.1. Σε ποιες περιπτώσεις ο Ευ. Παπανούτσος θεωρεί ότι είναι ανάγκη να διακοπεί ο διάλογος και γιατί; [Μονάδες 15]

1.2. Ποια προβλήματα εντοπίζει στη μορφή της συνομιλίας που διεξάγεται στις μέρες μας ο I. Μ. Παναγιωτόπουλος και πού τα αποδίδει; [Μονάδες 10]

Θέμα 2 **2.1** . Να εντοπίσετε το είδος της σύνταξης που χρησιμοποιείται στα ακόλουθα αποσπάσματα και να μετατρέψετε το είδος της σύνταξης από ενεργητική σε παθητική ή αντίστροφα. [Μονάδες 4]

i. «Οι προλήψεις και τα πάθη τρέφονται από μίσση και συμφέροντα.»

ii. «Ο καθένας ζητεί να επιβάλει τη γνώμη του με τη δύναμη της φωνής και όχι με την ισχύ των επιχειρημάτων του και τη στερεότητα των απόψεών του.»

2.2. Αφού μελετήσετε την οργάνωση των παραγράφων του κειμένου Α και τις λέξεις ή φράσεις με τις οποίες αυτές συνδέονται, να εξηγήσετε με συντομία πώς επιτυγχάνεται η αλληλουχία του κειμένου και η συνοχή μεταξύ των παραγράφων. [Μονάδες 5]

2.3. Με καθεμία από τις ακόλουθες λέξεις ή φράσεις να σχηματίσετε μια δική σας πρόταση (οι λέξεις να παραμείνουν στο μέρος του λόγου στο οποίο βρίσκονται στα κείμενα): πνευματικό σπλισμό, διαξιφισμούς, νοσογόνα στοιχεία, αισθητική χαρά, ματαιοδοξία. -Μονάδες 10

2.4.. Να εξηγήσετε τη χρήση των παρενθέσεων και της διπλής παύλας στα ακόλουθα αποσπάσματα: [Μονάδες 6]

i. «Οι ωφέλειες του διαλόγου (του γνήσιου διαλόγου που αναπτύσσεται κοχλιωτά με τον προωθητικό ανταγωνισμό θέσης και αντίθεσης) είναι πολλαπλές και αναμφισβήτητες.»

ii. «Πρώτα, η δυσάρεστη κατάσταση που δημιουργείται, όταν αυτός που αντιλέγει δεν βρίσκεται στο ίδιο πνευματικό επίπεδο με μας και -παρά την προσπάθεια ίσως που κάνει να παρακολουθήσει το λογικό ζετύλιγμα των σκέψεων- δεν κατορθώνει να συλλάβει και να εκτιμήσει σωστά το νόημα των επιχειρημάτων μας.»

iii.

Θέμα 3 Συχνά υποστηρίζεται ότι στις μέρες μας απουσιάζει η συνομιλία ως μορφή ουσιαστικής και εποικοδομητικής επικοινωνίας. Σε ένα άρθρο (300 - 400 λέξεων) να αναλύσετε τις βασικές προϋποθέσεις ενός πολιτισμένου διαλόγου και να διατυπώσετε προτάσεις, ώστε το σχολείο να ενισχύσει την ικανότητα του διαλόγου των μελών της σχολικής κοινότητας. [Μονάδες 50]